

Tradicijske kajkavske malešnice kao poticaj za razvoj govora kod djece rane dobi

Grozaj, Jelena

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:019563>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-26**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

JELENA GROZAJ
TRADICIJSKE KAJKAVSKE MALEŠNICE KAO POTICAJ
ZA RAZVOJ GOVORA KOD DJECE RANE DOBI

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, rujan 2020.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKE STUDIJE

Jelena Grozaj

**TRADICIJSKE KAJKAVSKE MALEŠNICE KAO POTICAJ
ZA RAZVOJ GOVORA KOD DJECE RANE DOBI**

Diplomski rad

Mentor rada:

doc.dr.sc. Jelena Vignjević

Zagreb, rujan 2020.

Sažetak

Govorna komunikacija svojstvena je samo ljudskoj vrsti. O važnosti govora govori nam činjenica da ne postoji dio ljudskog života gdje govor nije zastupljen i važan. Od trenutka djetetova rođenja drugi započinju govoriti, razgovarati, pričati s njime. Pravilno razvijen govor i jezik važni su za cjelokupan početni dječji razvoj, ali i kasnije za školovanje kao, za profesionalni razvoj i za život pojedinca uopće. Od najranije dobi veoma je važno na primjeren način poticati dječji govorni razvoj. Najvažniju ulogu u tom procesu imaju djetetovi roditelji i obitelj, kao prvi uzor djetetu i njegovu govornom razvoju. Osim njih, veliku ulogu u tom procesu imaju i odgojno-obrazovne ustanove, odnosno odgojitelji.

Dječja igra neizostavan je dio djetinjstva. Djeca se rado igraju te igrom i istraživanjem spontano uče. Od najranije dobi, već kao dojenče, dijete voli kada mu se drugi obraćaju, pričaju i s njime se igraju. Prve igre koje roditelj igra sa svojim djetetom jesu igre popraćene govorom – malešnice. One su pučke pjesme koje se izvode uz pokret, a prenose se s koljena na koljeno pa su i dio tradicije djetinjstva na nekom području. Uključuju riječ, često i rimu, te dodir ili pokret. Djeca ih vole i radosna su kad im se iznova ponavljaju, odnosno kad se uzastopce izvode. Uz malešnice djeca spontano počinju ponavljati tekst, istovremeno izvodeći i pokrete rukama. Govor i motorika tako se razvijaju skladno i usporedno, što je posebna vrijednost malešnica u poticanju i razvoju dječjega govora. U radu s najmanjima najčešće se koriste jednostavne, kratke malešnice (tepalice, bajalice, uspavalice), dok se kod starije djece koriste duže malešnice.

U prvom dijelu ovog rada prikazan je razvoj govora od djetetova rođenja do polaska u školu. Drugi dio rada donosi prikupljene malešnice iz kajkavskoga govornog područja. U trećem je dijelu prikazana aktivnost provedena u dječjem vrtiću, a koja je uključivala lokalno prikupljene malešnice.

Ključne riječi: govor, igra, malešnice, tradicija

Summary

Speech communication is inherent to human kind only. The fact that there is no part of human life where speech is not represented tells us about the importance of speech. From the birth of a child, other people start to speak, converse and talk to it. Properly developed speech and language are important to an overall starting development of a child, but also to later education as well as professional development. It is important to encourage child's speech development properly from the earliest age. The most important role in this process belongs to child's parents and family, as they are the first role models to the child and his speech development. Apart from them, educational institutions and educators have a big role in this process.

Child's play is the most important part of childhood. Children like to play, and, in that play and exploration, they spontaneously learn. From the earliest age, even as a baby, a child likes to be talked to and played with. The first games a parent plays to its child are speech accompanied poems- nursery rhymes. These are folk poems which are performed with gestures and are transferred from knee to knee which makes them a part of a tradition of childhood in certain area. They include a word, often a rhyme, touch or gesture (movement). Children like them so they are happy when they are repeated to them over and over again. With these poems (nursery rhymes) children spontaneously start to repeat the text and perform hand gestures. Speech and motor skills are developed parallelly, which is a special value of these poems in encouraging and developing child's speech. In working with the youngest, simple, short poems are often used, while with older children, we can use longer poems.

The first part of this thesis shows the development of speech since the birth of a child until the start of school education. The second part brings collected poems (nursery rhymes) from the speech area of Krapina-Zagorje County. The third part shows the activities carried out in kindergarten, which included locally gathered poems (nursery rhymes).

Key words: speech, play, nursery rhymes, tradition

SADRŽAJ

1.	UVOD.....	1
2.	RAZVOJ GOVORA.....	3
2.1.	Predverbalno razdoblje.....	4
2.2.	Verbalno razdoblje.....	7
3.	POTICANJE GOVORA.....	9
3.1.	Međuovisnost govora i motorike.....	13
4.	MALEŠNICE I RAZVOJ DJEČJEG GOVORA.....	15
4.1.	Uloga malešnica u dječjem govornom razvoju.....	16
5.	TRADICIJSKE KAJKAVSKE MALEŠNICE- PREMA KAZIVANJU ČETVERO GOVORNIKA.....	17
6.	PRIKAZ AKTIVNOSTI OBRADE TRADICIJSKIH KAJKAVSKIH MALEŠNICA U VRTIĆU.....	25
7.	ZAKLJUČAK.....	28

LITERATURA

ZAHVALA

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

1. UVOD

Tajna ili čudo govora tema je koja od davnina zaokuplja znanstvenike, ali i laike. Komunikacija s djetetom počinje od trenutka kada se ono rodi. Dijete u prosjeku do kraja treće godine ovlada složenim sustavom jezika i to je zaista vrijedno čuđenja, ali i propitivanja. Razvoj dječjeg govora složen je proces koji se odvija pod mnoštvom različitih čimbenika. Govor je i socijalni fenomen jer je njegov razvoj moguć samo u uvjetima ljudskog okruženja. Obitelj ima najveću ulogu u procesu dječjeg razvoja, pa tako i dječjega govora, ali i društvo u cjelini. Danas su djeca sve više izložena medijima i elektroničkim „učiteljima“ govora, što zasigurno utječe i na njihov razvoj govora. Zasigurno i to doprinosi sve češćim govornim teškoćama djece jer ona sve manje imaju priliku razgovarati, odnosno ostvariti neposrednu interakciju s drugim osobama. Zato je važno propitivati kvalitetu govora i govorenog uzora s kojim se dijete susreće, kao i odgovornosti koje odrasli imaju u posredovanju govora, a koje često i nisu svjesni. Treba imati na umu da dijete govori prva intenzivnije od odraslih. Govor upućen djetetu ima značajan utjecaj na njegov osjećajni život, može potaknuti ili osiromašiti njegov razvoj, posebno njegov socijalni i emocionalni aspekt. Dijete se do svoje sedme godine nalazi u vrlo senzibilnom razdoblju za razvoj govora, ali i za uspostavljanje temelja za cjelokupni daljnji tjelesni i duhovni razvoj. Kritično razdoblje ono je u kojem dijete mora biti izloženo govoru da bi progovorilo. Ako tada nije izloženo govoru, ono nikada neće naučiti govoriti u punom opsegu. Kako bismo mogli poticati razvoj dječjeg govora, moramo razumjeti njegove zakonitosti, ali i individualnost svakog djeteta, te u skladu s time stvoriti poticajno okruženje za ukupni dječji razvoj, pa i govorni. Prije svega to znači stvaranje okoline u kojoj se dijete osjeća sigurno i prihvaćeno. U današnjem djetinjstvu, obilježenom odrastanjem u obiteljima s manje članova te uz jak utjecaj digitalne tehnike u svakodnevnom životu, veoma je važno stvoriti poticajno okruženje za dječji govorni razvoj. Dijete jezik ne uči već ga usvaja te možemo reći da se materinski jezik razvija unutar djetetovoga govornog organizma (Velički, Katarinčić, 2014). Danas su djeca sve više uključena u odgojno-obrazovne ustanove pa je tema ovog rada, osim razvoja dječjega govora i malešnica kao sredstva u poticanju govora, i prikaz mogućnosti poticanja dječjega govornoga

razvoja u vrtiću. U prvom dijelu rada prikazan je razvoj dječjega govora od rođenja do polaska u školu. Drugi dio odnosi se na malešnice, njihovu vrijednost i značenje koje imaju za cjelokupan razvoj i odgoj djece. Zatim su prikazane tradicijske kajkavske malešnice prikupljene istraživanjem u Hrvatskom zagorju, točnije u mjestu Sveti Križ Začretje i u njegovoj bližoj okolini. Kako bi se donio i prikaz mogućnosti korištenja malešnicama u vrtićkom odgajanju djece, u vrtiću je provedena aktivnost upoznavanja djece s malešnicama, što je i prikazano u radu. U provedbi te aktivnosti došla je do izražaja zainteresiranost djece za malešnice kojima su se još dugo poslije same aktivnosti djeca koristila u slobodnoj igri. Radost dječjega govora i pokreta koja je tom prilikom došla do izražaja također govori o vrijednosti tih već pomalo zaboravljenih tradicijskih pjesama.

Upravo je ta sve više vidljiva promjena današnjeg djetinjstva u odnosu na djetinjstvo nekada potaknula i moje istraživanje dječjih malešnica i nekadašnje dječje igre. Moje se djetinjstvo dosta razlikuje od djetinjstva moje djece, a djetinjstvo mojih roditelja ili pak ono mojih djedova udaljeno je toliko da su se mnoge igre, malešnice i običaji dječje kulture zaboravili i posve su iščezli. Ovim radom htjela bih dati i svoj skroman prilog upravo tome da se sačuva tradicijska dječja kultura, posebno kultura igara s govorom i malešnica. Ljubav prema tradiciji i baštini mojega kraja, kao i dugogodišnje bavljenje folklorom još je jedan od razloga koji me je potaknuo na istraživanje djetinjstva nekada, igara i malešnica. Bez obzira na velike promjene u djetinjstvu koje se iz generacije u generaciju moraju događati, i dalje vjerujem da djeca od svega najviše vole igru jedni s drugima i sa svojim roditeljima. Samo moramo osvijestiti tu spoznaju i dio dragocjenog vremena koje imamo, posvetiti svojoj djeci i igri s njima jer to je ono najvrjednije što im možemo pružiti.

2. RAZVOJ GOVORA

Kako, zašto i kada su ljudi počeli govoriti tema je istraživanja brojnih znanstvenika već dugi niz godina. Postoje mnoge teorije koje pokušavaju objasniti početke razvoja govora. Čovjek je jedino živo biće koje ima jezičnu sposobnost te se s evolucijskog stajališta polazi od teorije preživljavanja gdje mu je komunikacija omogućila lakše preživljavanje. Razvoj dječjega govora također je predmet velikog broja istraživanja. Začetnik istraživanja dječjega govora je Charles Darwin koji je u časopisu *Mind* 1877. godine objavio članak *A Biographical Sketch of an Infant* (prema Kuvač, Palmović 2007). Vodio je dnevnik o sinovu jezičnom razvoju, a u njemu između ostaloga govori o artikuliranju glasova, pojavama prvih riječi sa značenjem, o prednosti razumijevanja pred proizvodnjom. Govor je temelj ljudske komunikacije i kao takav značajan je za cjelokupan djetetov razvoj. "Govor je više psihička čovjekova aktivnost koja mu omogućuje da pomoću sustava i simbola priopćava svoja znanja, osjećaje, potrebe i mišljenje drugim ljudima" (Starč, Čudina-Obradović, Pleša, Profaca, Letica, 2004, str. 26). U ljudskom govoru osnovni simboli su riječi, a najvažnija funkcija govora je komunikacija. Govor se razvija sustavno i predvidljivim redoslijedom. Samim rođenjem zdravo dijete ima predispozicije za razvoj i učenje govora. Svako zdravo dijete ima glasovne i anatomske predispozicije za učenje bilo kojeg jezika. Te mogućnosti se razvijaju u interakciji djeteta i njegova socijalnog okruženja, prije svega obiteljskoga. Prva djetetova izgovorena riječ predstavlja veliku radost i djetetu, ali i njegovim roditeljima i drugima u okolini. Poznavanje faza razvoja govora od velike je važnosti za razumijevanje i poticanje razvoja govora.

S obzirom da se svako dijete individualno razvija, faze razvoja govora služe samo kao smjernice, a svako je dijete potrebno promatrati kao cjelovito i zasebno, uzimajući u obzir i čimbenike poput socijalnog okruženja, predispozicija i slično. Rano djetinjstvo te razdoblje do puberteta smatraju se osjetljivim razdobljem (kritičnim periodom) za razvoj govora (Spencer, 2001). To je povezano sa sazrijevanjem živčanog sustava, strukturnim promjenama u mozgu, naglim povećanjem moždane mase kao i broja veza između živčanih stanica. Primjerena socijalna stimulacija u tom periodu je veoma važna za

dijete jer će samo na taj način doći do korištenja njegovih urođenih mogućnosti i do razvoja govora.

Razvoj govora događa se u nekoliko vidova, odnosno u nekoliko jezičnih područja:

1. glasovni (fonološki razvoj)
2. rječnički (značenjski/semantički) razvoj
3. razvoj gramatike
4. komunikacijski (pragmatički) razvoj
5. razvoj znanja o govoru (metalingvistička svijest) (Starc i sur., 2004).

Dva su osnovna razdoblja u razvoju govora, predverbalno razdoblje koje traje od rođenja do prve smislene riječi (prema nekima čak do prve rečenice) (Starc i sur., 2004) i verbalno razdoblje koje traje od prve smislene riječi/rečenice do automatizacije govora (do koje dolazi oko desete godine života) i nastavlja se do kraja života u vidu bogaćenja rječnika, složenijih rečenica, kultiviranja govora.

2.1. *Predverbalno razdoblje*

Predverbalno razdoblje važno je za stvaranje preduvjeta za kasniji razvoj govora i jezika. Dojenče se u prva dva mjeseca života glasa krikom, plačem i nekim fiziološkim zvukovima. To je faza kričanja (Škarić, 1988). Prvo glasanje je odraz fiziološkog stanja djeteta i ono je spontano i refleksno, označava stanje ugone ili neugode. Takvo glasanje okolina (posebice majka) ubrzo počinje shvaćati kao djetetove signale osjećanja i prema vrsti glasanja ubrzo shvaća je li dijete gladno, osjeća li bol, neugodu, je li pospano i slično, te prema tome određuje svoje ponašanje prema djetetu. Priscilla Dunstan napravila je projekat *Dunstan baby language* (DBL) krenuvši od stajališta da sve bebe na svijetu približno isto reagiraju i da se služe plačem kao načinom komunikacije kako bi iskazale svoje potrebe, što je evolucijski uvjetovano. Ovdje se radi o komunikaciji s djetetom do dva mjeseca starosti. Po načinima bebina glasanja autorica plač kategorizira u pet kategorija: pospanost, glad, neudobnost (vruće, hladno, mokro), potreba za podrigivanjem, bolovi u truhu.

U stvarnosti se te kategorije plača mogu miješati pa je ponekad teško shvatiti koji je koji. Ipak, razumijevanjem signala bebina plača uspostavlja se rana emocionalna komunikacija između djeteta i njegove okoline. Smatra se da je upravo ta emocionalna komunikacija jedna od najvažnijih pretpostavki za zdrav govorni, ali i opći razvoj djeteta. U drugom mjesecu života dijete spontano proizvodi jednostavne vokalne zvukove koji su artikuliraniji od dotadašnjega glasanja. Time započinje faza gukanja u dječjem govornom razvoju. Za razliku od dotadašnjega glasanja, gukanje je povezano s osjećajem ugone. Ono je urođeno i nalazimo ga u glasanju sve djece, bez obzira na rasu, kulturu i jezik kojem pripada. Čak i kod djece oštećenog sluha javlja se faza gukanja što nas dovodi do zaključka da u toj dobi nema znatnije slušne kontrole i s time ni većeg utjecaja okoline, pa govorni razvoj slijedi svoj predvidivi biološki pravac (Starc i sur.,2004). Gukanje se ubrzo pod utjecajem okoline počinje mijenjati. Kada okolina i posebice roditelji reagiraju na djetetovo gukanje smiješkom i oponašanjem, dijete će još više gukati. Ovakve rane interakcije između dojenčeta i roditelja, kada roditelj oponašanjem odgovara na djetetovo gukanje, a zatim zastane i sluša dojenče dok guče, pridonosi kod djeteta ranom razvijanju svijesti o izmjeni redoslijeda govora kao načina verbalnog odnosa s drugim ljudima, a što je jedno od osnovnih značajki govora kao komunikacijskog sredstva (Starc i sur., 2004). Osim toga, za razvoj govora važan je i sluh. Istraživanja pokazuju (prema Kovačević, 1996) da fetus već nekoliko mjeseci prije rođenja može čuti. U spomenutom radu Kovačević govori o najnovijim istraživanjima prirodnoga ili prenatalnoga razdoblja i prvih mjeseci djetetova života koji nam nedvojbeno govore da je i ta najranija dob aktivna u procesu usvajanja jezika. Govori kako dijete usvaja jezični temelj puno prije njegova odraza u jezičnom ostvarenju, odnosno govoru. Kao temeljni preduvjet bilo kakvog usvajanja jezika u prijerodnom razdoblju navodi se mogućnost slušanja. Dokazano je da se ta sposobnost razvija vrlo rano, već u embrionalnoj fazi. Tomatis (1987 prema Kovačević 1996) govori da dijete čuje majčin glas u maternici i tu pojavu naziva „prvim dijalogom“. Također je Truby (1975 prema Kovačević 1996) utvrdio da fetus prima i pohranjuje govorne osobine majke te da postoji izrazita sličnost fetalnoga plača i majčinoga govora u intonaciji, ritmu kao i drugim osobinama. Zamijetio je da djeca nijemih majki nisu plakala ili je njihov plač

bio znatno drukčiji. Ovaj nalaz pokazuje da iako je plač urođena sposobnost, njegova se izvedba uči i pod neposrednim je utjecajem govornih uzora u djetetovoj prvoj okolini, prije svega majke. Dokazano je da novorođenče barem jednim dijelom pamti govor kojemu je bilo izloženo prije rođenja (Kovačević, 1996). Kovačević navodi i nalaz Decaspera i Spencea (1986 prema Kovačević 1996) koji su otkrili da dojenčad radije sluša priče koje su im majke pričale u prijerodnom razdoblju od nepoznatih priča te Mehler i suradnika (1988 prema Kovačević 1996) koji su uočili da dojenčad od četiri dana veću sklonost pokazuje slušanju materinskog jezika, a ne njima „stranoga“. Očito je da dijete u prijerodnome razdoblju čuje, prima govor, ima sposobnost pamćenja te pohranjuje neke njegove dijelove, koji se poslije mogu opaziti u njegovoj govornoj proizvodnji (Kovačević, 1996, str. 314). Pri rođenju sluh je već dobro razvijen, ali se i dalje nastavlja razvijati. Tijekom prve dvije godine djetetova života posebno je važan napredak u slušnoj osjetljivosti. U toj dobi djeca su posebno osjetljiva na one karakteristike zvukova koje su važne za percepciju govora. Dojenče već vrlo rano počinje zamjećivati razlike u jačini zvuka. U dobi od petog ili šestog mjeseca života osjetljivost za tonove visokih frekvencija gotovo je jednako dobra kao i kod odraslih. Dojenče rano počinje uspostavljati slušnu kontrolu nad glasovima koje proizvodi spontano. Oko drugog mjeseca počinje stjecati kontrolu nad jačinom glasa, a tijekom trećeg i četvrtog mjeseca stječe kontrolu nad visinom glasa. Oko petog mjeseca dojenče počinje uspostavljati i kontrolu nad izgovorom glasovnih sekvenci (Vasta i sur., 1998). Faza slogovanja započinje oko šestog mjeseca života kada dojenče uspije spojiti nekoliko jednakih slogova, koje pjevušeći ponavlja. Dojenče oponaša glasove iz svoje okoline, sve je više komunikacijski usmjereno prema njoj, a produkcija glasova sve je više voljna. Kada dosegne dob od deveti deset mjeseci, sve više ponavlja glasove materinskog jezika dok ostali glasovi nestaju. Oko prve godine života dijete sve manje ponavlja slogove u nizu. Dolazi do kombinacije glasova koje nalikuju nekim riječima, npr. be-ba, ta-te, ma-ma. Takvo slogovanje djetetu bliske osobe često tumače kao prve riječi, ali to su još uvijek samo slučajne kombinacije. Pluća, grlo, nos, usta, usne i jezik potrebni su za govornu artikulaciju (Starci sur., 2004). Posebno je važna funkcija jezika jer se njegovim pomicanjem oblikuje zrak istisnut iz pluća te se na taj način formiraju glasovi i veće glasovne cjeline

(riječi i rečenice). Do završetka predverbalnog razdoblja razvoja govora dijete će ovladati svim važnim funkcijama govora koje mu olakšavaju svladavanje materinskog jezika.

2.2 *Verbalno razdoblje*

Nastankom prvih riječi između 12. i 18. mjeseca djetetova života (prema nekim autorima 10. i 15. mjeseca života), (Starc i sur., 2004) započinje verbalno razdoblje u djetetovu govornom razvoju. Prve izgovorene riječi su tzv. holofraze, odnosno rečenice od jedne riječi. Obično su to dvosložne riječi, po vrsti imenice, a po sadržaju mogu čak činiti cijele iskaze uz mijenjanje značenja što ovisi o situaciji u kojoj su upotrijebljene. Dijete uspješno može komunicirati sa svojom okolinom i samim holofrazama uz upotrebu geste i mimike, te kvalitetu izgovora (intonacija) u poznatim situacijama. U ovoj fazi ranog govornog razvoja dolazi do prekomjernog proširivanja ili uopćavanja (Starc i sur. 2004). To je faza kad je djetetov pojmovni i rečenički repertoar mali, a želja da se o svemu govori velika, pa djeca često koriste riječi koje znaju i za one sadržaje za koje još ne znaju riječi. Krajem druge godine dijete oblikuje svoju prvu rečenicu koja se najčešće sastoji od dvije riječi. Takav govor naziva se još i telegrafski govor jer u toj elementarnoj rečenici dijete rabi riječi koje su ključne za poruku koju želi prenijeti dok sve druge „nebitne“ riječi izostavlja. Pojavom prve rečenice započinje svladavanje gramatike i nagli napredak u svladavanju govora. Sa svoje tri i pol godine dijete u govoru rabi sve vrste riječi, rečenice se sastoje od tri i više riječi, dobro vlada osnovnim govornim disanjem i primjenjuje glavninu gramatičkih pravila. S pravom možemo reći da je dijete u toj dobi svladalo osnovu materinskog jezika (Škarić, 1998). Sada dijete govor može sve kompetentnije koristiti u komunikaciji s odraslima. Sve više govor rabi i za regulaciju vlastitog ponašanja. Govor dobiva ulogu planiranja jer dijete govorom prati ono što radi i sve više govori što će sljedeće napraviti. Kreativnost je sljedeće važno razdoblje govora koje se javlja s djetetovim naglim napredovanjem govora. Dijete već s tri godine može smišljati priče. Te priče uglavnom započinju nekim stvarnim činjenicama iz djetetova života (iskustva), a završavaju na izmišljenim. Osim priča, dijete

stvara i neologizme i izvedenice iz standardnog rječnika te njima popunjava svoj skromniji rječnički repertoar (zebra– šareni konj, rak– štipavac). Oko četvrte godine kad djeca već dobro ovladaju govorom vole govorne igre nonsensnog značenja. U njima nešto ispričaju pogrešno, naopačke, smiješno, besmisleno i nelogično. Rado sami izmišljaju takve sadržaje, ali vole i kad mogu verbalizirati takve slike. Igre uloga u kojima govore u ime neke druge osobe, nekog lika iz priče, lutke, životinje ili predmeta također veoma vole. Poseban osjećaj za ritam i melodiju jezika koji imaju djeca omogućava im različite jezične igre kao što je sparivanje riječi po ritmu, kontrastu, rimi. Pri takvim igrama vode se fonetskom strukturom riječi, a ne njihovim značenjem. Sve nas to upućuje na činjenicu da je razvoj dječjeg govora aktivan i kreativan proces i da ga svako zdravo dijete uz kvalitetne poticaje iz svoje okoline usvaja radosno i s lakoćom. Nakon toga dolaze godine dječjih pitanja. Ona se javljaju između četvrte i pete godine djetetova života, pa u tom razdoblju govor ima važniju ulogu u spoznajnom obliku. Jako je važno da odrasli odgovaraju na dječja pitanja jer se na taj način proširuje djetetova spoznaja, razvija se znatiželja i spremnost na istraživanje. Svaki odgovor na djetetovo pitanje otvara mogućnost za novo pitanje, što potiče kreativan odnos prema učenju i spoznavanju. Kako se dijete približava šestoj i sedmoj godini života, sve je korektnija artikulacija glasova. Dijete rabi sve vrste riječi i ovladalo je gotovo svim vrstama rečenica. Također je usvojilo gramatička pravila i iznimke. Sedmogodišnje dijete u pravilu ima bogat rječnik. Istraživanja pokazuju i to da predškolske ustanove utječu na ujednačivanje dječjega govora (Ljubešić, 1997). S dolaskom u školu dijete započinje s usvajanjem pisanog jezika. Dobar glasovni govor preduvjet je za učenje pisanog jezika. Većina istraživanja koja se bave istraživanjem govora pokazuju da se do osme ili devete godine života završava artikulacija, a najkasnije do desete godine automatizira se uporaba morfoloških i sintaktičkih pravila u govoru. No, gotovo se cijeli život razvija i obogaćuje rječnik i kultura govorenja i pisanja.

3. POTICANJE GOVORA

U prve tri godine djetetova života intenzivno se razvijaju pokret, jezik (jezična komunikacija) i razmišljanje. Jezik je pritom posrednik između vanjskog pokreta i čina razmišljanja (Velički, Katarinčić 2004, str. 12). Razvoj govora u dječjoj dobi, između ostaloga, ovisi i o tome ima li dijete tjelesnu spretnost i uvježbanu grubu motoriku kao temelj za razvoj fine motorike koja je u vezi s govorom/jezikom. S jedne strane u govoru nalazimo izraz predodžbi i misli, a s druge strane izraz čovjekova duševnog stanja. Bez obzira na to što je u govoru rečeno, mi u njemu čujemo kako se čovjek osjeća, je li napet ili opušten. Govor koji nam prenosi raspoloženja i osjećaje oslanja se na zrak koji izdišemo. Stoga funkcija disanja mora biti zdrava, a fiziološko i govorno disanje mora biti usklađeno. Kod djece i mladih u prvom planu u govoru stoji izražavanje osjećaja i raspoloženja. Govor na taj način postaje originalno, osobno sredstvo izražavanja.

Govor živi u zajedništvu. Kad jedan govori, a drugi sluša, i govornik i slušatelj dolaze u zajedničku sferu koja ne obuhvaća samo riječ kao takvu, već i intonaciju, melodiju rečenice, naglasak, boju tona, ritmičke strukture, nijanse glasa, jačinu glasa, tempo govora, kao i geste. To su sve elementi govora koji kod malog djeteta djeluju dublje nego sadržaj izgovorenog (Velički, Katarinčić, 2014). Djeca se osjećaju dobro kad se pjevanje i igra, pokret i govor, sjedinjuju u cjelinu. Promatranjem djece koja tek uče govoriti uočava se da vole ponavljanja. Kod djece između druge i treće godine života uočavamo da pri pokušaju izgovaranja kompliciranijih riječi kao da cijelo tijelo govori s njima, djeca još ne govore opušteno kao odrasli, prividno bez učešća tijela. Ako promatramo djecu dok slušaju, već tada možemo primijetiti da je i u slušanje uključeno cijelo tijelo. Donja vilica im je opuštena, usne se malo zajedno s govornikom pokreću i djeca ponavljaju riječi koje čuju. Za djecu u dobi od tri do pet godina govor je prije svega osjetilni doživljaj, zvučno i glasovno iskustvo. S ritmički ponavljanim jezičnim dobrom dijete dobrovoljno vježba jezik. Na taj način uči čisto i točno izgovarati suglasnike i samoglasnike te kako ih povezivati, a pritom nije ometano značenjem. Veseleći se zvuku, vježba tehniku i govor. Nažalost, danas se sve više uočava, posebice kod djece pri polasku u školu, da ne izgovaraju korektno sve glasove i skupine

samoglasnika i suglasnika, da ne znaju govoriti dovoljno glasno i sl.. Djeca mogu vikati i izgovarati neke skupine samoglasnika, ali im je teško artikulirano govoriti (Velički, Katarinčić 2014). Ponavljanje stihova koji sadrže onomatopeje iz tog je razloga od velike važnosti. Takvi stihovi omogućuju vježbanje samoglasnika i suglasnika u njihovoj povezanosti i to zbog njih samih, njihova utjecaja na razvoj djeteta, a ne zbog smisla koji prenose. Djeca uživaju u snazi glazbe riječi, a manje im je važna informacija koja se prenosi. Za razliku od djece, odrasli govornici prvenstveno su orijentirani na poruku i na prijenos informacija govorom, a često zaboravljaju koliko govor kazuje svojim glasovima, zvukom. Bez obzira na to kojim jezikom govorimo, jezik poezije vodi na prapočetak jezika i upravo je iz tog razloga on jedan od najboljih poticaja za govor. Ako pazimo na smisao riječi, svojom smo sviješću prisutni na sasvim drugi način nego kad govor uvježbavamo veseleći se njegovu zvuku. Zato je usvajanje govora uz igru u djetinjstvu veoma važna, a često zanemarena razvojna faza. Posljedica tog zanemarivanja nije samo nedostatak izražajnih mogućnosti, već i nedostatak poticaja za reguliranje disanja, a na disanju koje regulira funkciju govora počiva i njegovo bitno djelovanje koje potiče tjelesno zdravlje. Jednako kao što se jelo i piće moraju uvijek iznova vraćati kako bi nahranili tijelo, tako i „govorno tijelo“ djeteta živi od ritmičkog ponavljanja (Velički, Katarinčić 2014.). Djeca sama stvaraju besmislene stihove i na taj način jezik postaje njihova igračka. Neopterećeni prijenosom informacija djeca iz čarolije zvuka stvaraju stihove koji su nošeni uvijek istim ritmom. Djecu treba poticati na takve govorne i pokretne igre, ali prilikom odabira stihova treba prije svega misliti na kvalitetu jezika, slikovitost riječi, umjetničku kompoziciju rečenica. Upravo takve igre djeca veoma vole, a ako se i mi uspijemo oduševiti glazbenom kvalitetom govora, osjetit ćemo i u sebi oduševljenje takvim govornim igrama. Djeca s veseljem prihvaćaju ritam, igre glasovima, zvuk jezika i glazbu riječi sve do mlađeg školskog uzrasta. Uz pomoć jezika razvijaju se mašta i sposobnost predočavanja. Danas, nažalost djeca sve više vremena provode pred televizijskim, računalnim i drugim ekranima te ne nailaze na poticajno okruženje za razvoj govora. Medijima koji posreduju govor nedostaje ono bitno, a to je intonacija i namjera govora. Brojna istraživanja pokazuju kako je vrijeme koje djeca provode ispred ekrana u porastu, što vrlo loše djeluje na razvoj dječjeg govora i to ne samo zato što

djeca gledajući televiziju samo šute, već i zato jer su za to vrijeme preplavljena brzim vizualnim informacijama koje često nemaju dodir s realnošću i ne omogućavaju djetetu da u potpunosti slijedi radnju, ne ostavljaju dovoljno vremena za preradu dojmova, ne potiču kreativnost i maštu. Akcijski filmovi, brza izmjena slika, nasilje u dječjim emisijama i slični sadržaji također se odražavaju u govoru djece. Tako često možemo čuti da se dječji govor ograničava na usklike iz crtanih filmova, krnje i djelomične rečenice, imitaciju nekih bizarnih zvukova, a sve je to popraćeno trzajućim pokretima tijela i udova. Prirodni pokreti znatno su smanjeni i na taj način djeca ne dobivaju odgovarajuće poticaje koji će im biti potrebni za razvoj osjetilnog sustava, grube i fine motorike, a sve to zajedno nimalo poticajno ne djeluje na razvoj dječjeg govora. Vrijeme koje djeca provedu ispred ekrana trebalo bi biti svedeno na najmanju moguću mjeru, a izbor sadržaja potpuno kontroliran. Za zdrav govorni dječji razvoj od velikog su značenja odrasli. Njihov govor mora biti slikovit. Komunikacija s djecom odvija se uvijek i u svakom trenutku koji provedemo s njima, u svakom trenutku prenosimo im svoje stavove i vrijednosti. Roditelji, ali i odgojitelji uvijek bi iznova trebali propitkivati vlastito ponašanje, postupke, govor, govor koji nude djeci te govorno-jezične i književno-umjetničke sadržaje kojima djecu okružuje, njihovu primjerenost i primjerenost okruženja za slušanje i primanje takvih sadržaja. Čini se da je govor posvuda, a ipak kao da ga i ne primjećujemo. U zadnje vrijeme čini se da se situacija mijenja i govor prestaje biti sveprisutan, sve je manje izgovorenog govora, odnosno razgovora. Neki izvori kažu da je u obiteljima sveden na 10 do 12 minuta dnevno (Velički, Katarinčić, 2014). To nam ukazuje na činjenicu da djeca danas ne usvajaju govor samo spontano, nego ga na neki način moraju i učiti. Govor mora biti potaknut, a za to su potrebni prije svega dobri i stvarni govorni uzori, potrebna je interakcija s odraslima. Kad pomislimo na to kako je djetinjstvo nekada izgledalo i kako se s djecom razgovaralo te kakav su govor ona slušala, ne možemo a da se ne prisjetimo starih brojalica, stihova, tapšalica i raznih drugih govornih i pokretnih igara koje su stoljećima bile usmeno prenošene i uvodile djecu u jezik. Nažalost, mnoge od tih igara su zaboravljene. Ako se osvrnemo na porast broja govornih poremećaja već u predškolskom razdoblju, one nam se ponovno nude kao izvrsno pedagoško sredstvo. Takvi stihovi i igre povezuju stvaranje glasova s gestama, plesom ili

glazbom, postaju gotovo malo umjetničko djelo koje na djetetov organizam utječe oživljavajuće i potiče njegov napredak. Promatrajući djecu u takvoj igri, vidimo da ona uvijek iznova žele i vole ponavljati iste stihove i odgovarajuće pokrete. Ritam tih stihova je ujednačen i stoga im omogućava pravilnost u fiziološkom i govornom disanju te predstavlja pomoć u uspostavljanju, odnosno iscjeljivanju te funkcije. Već vrlo mala djeca, koja su tek počela sjediti u našem krilu uživat će u tapšalicama i sličnim igrama koje su povezane s dodirrom. Djeca u dobi od otprilike dvije godine uživati će u igrama s prstima, u jednostavnim pokretima. Kako djeca rastu tako i stihovi kojima se igramo s djecom postaju zahtjevniji i duži, a na taj način potičemo sposobnost koncentracije te dolazimo do kraćih priča i igara uloga koje možemo prakticirati s djecom. Djeca za razvoj govora trebaju poticajno okruženje, a prije svega prisutnost odraslih, uzajamnost, dobar govorni uzor s kojim će podijeliti svoje misli, osjećaje i želje, s kojim može razgovarati. U usvajanju govora u dječjoj dobi iznimno je važna povratna sprega. Dijete izgovara rečenice i gleda kako će na njih reagirati okolina. Dakle, djeca uče govoriti govoreći, ali i slušajući. Djeca bogate rječnik na različite načine: oponašanjem govora okoline, stvaranjem vlastitih jezičnih konstrukcija, odnosno na temelju iskustva i urođenih procesnih mehanizama za stvaranje govora. Potrebni preduvjeti za razvoj govora su određeno iskustvo, poticaj okoline i oponašanje. Ako želimo da dijete kreativno djeluje u jeziku i da bude sposobno za izražavanje, potrebno mu je pružiti mogućnost slušanja različitih kvaliteta govora, njihovo prisvajanje i na temelju toga opažanje i sustvaranje odnosno razumijevanje smisla. Takvo iskustvo djeca stječu slušanjem priča, bajki i poezije, a zatim i kreativnim jezičnim igrama u kojima se može kreativno izraziti. Stjecanje zajedničkih iskustava u cijelome djetinjstvu igra veliku ulogu. Ta je uloga od neizmjerne važnosti u prvim godinama djetetova života. Djeca moraju osjećati da se njihova okolina zanima za njih i njihov govorni izraz. Osim toga, djeca trebaju i sadržaje koje im nudimo kako bi zadovoljila svoju prirodnu znatiželju. U ranoj dobi takve nam sadržaje pruža književnost, ponajviše poezija.

3.1. *Međuviznost govora i motorike*

Govor djeca usvajaju slušajući ga i govoreći, uz pomoć osjetila za sluh i govornih organa. Znanstvene spoznaje upućuju nas na povezanost govora i pokreta, odnosno o povezanosti ruku i govora. Pomoću ruku velikim dijelom komuniciramo sa svijetom oko sebe, ruke su nam stalno aktivne. Rukama povezujemo sensoriku i motoriku. Prvo opipavamo neki predmet i njime ciljano manipuliramo. Kod djece upravo ta dvostruka funkcija igra značajnu ulogu. Prije nego što dijete progovori, ono (dojenče) upoznaje svijet tako što ga dodiruje, a ne tako što ga imenuje. Provedena su mnoga istraživanja o povezanosti fine motorike i govora. Velički, Katarinčić navode istraživanje psihologinje Kolzowe koja je došla do zaključka da je osim razvoja govornog aparata važno misliti i na pokrete prstiju (Velički, Katarinčić, 2014). Govor ponekad može djelovati poput radnje, a to nam pokazuju i izrazi koje u govoru koristimo opisujući na koji smo način primili neku poruku (nešto izrečeno nas je pokrenulo, potaknulo, promijenilo). Analizirajući razvoj govora i motorike kod male djece, i to već od prvih mjeseci života, može se uočiti suodnos govora i pokreta (radnje). Između šestog i osmog mjeseca starosti djeca počinju izvoditi ritmičke pokrete rukama, poput pljeskanja, tapšanja i slično. Motorika koja je do tada bila izvan djetetove kontrole postaje kontrolirana i ritmična. U govoru se javlja ritam slogova, slogovno gukanje („da,da,da“ i slično). I dalje se nastavlja paralelan razvoj govora i motorike. Između osmog i desetog mjeseca starosti djeteta uočavamo jednostavne geste u razvoju motorike koje nose neko značenje, kao što su gesta mahanja ili pokazivanja. Istodobno se javljaju i prve riječi koje nose isto značenje: „Pa,pa“ ili „To“. Nakon toga djeca počinju oponašati dotad nepoznate radnje, istodobno počinju govoriti riječi koje do tada još nisu znali. Tijekom slijedećih razvojnih faza ta je povezanost i dalje uočljiva. Između jedanaestog i trinaestog mjeseca života djeca signaliziraju prepoznavanje nekog predmeta tako što izvode geste koje se odnose na njegovu primjenu (na primjer prinose češalj kosi ili telefon uhu). Usporedo s tim javljaju se i riječi imenovanja u govoru. Uporaba gesti i imenovanje u izravnoj su vezi. Sadržajno gledajući, ono što nam djeca pokazuju gestama i ono što imenuju se poklapa, dakle radi se o istim predmetima, odnosno radnjama. Kako djeca rastu, sve manje se koriste

gestama, a razvoj govorne kompetencije je u porastu. Iako geste prate govor tijekom cijelog života i nikada u potpunosti neće nestati, kako djeca rastu, govor će polako istiskivati gestu. Geste govor čine upečatljivijim. Važno je naglasiti da se i govor i djelovanje mogu razviti samo u kontekstu međuljudskih veza i odnosa. Od dana svojeg rođenja dijete treba odrasle osobe u svojoj blizini kako bi mu pružile prvo motoričko iskustvo, to jest kako bi dijete razvilo motoričku sposobnost oponašanja. Ovdje se uvijek radi o akciji i reakciji unutar kojih djeca mogu isprobavati i razvijati svoje motoričke sposobnosti, a sve se to najbolje razvija kroz igru s djecom. Kroz igru se također povezuje radnja i govor. Oko osamnaestog mjeseca djeca su u stanju poredati radnje logičnim slijedom, a to je odlučujući preduvjet za igru. U govoru se riječi međusobno povezuju i nastaju smislene kombinacije riječi. Rječnik je u naglom porastu. U dobi od 2 do 2,5 godine djeca počinju graditi različite konstrukcije od kocaka što predstavlja motoričku razinu. Na govornoj razini dijete istodobno govori gramatički pravilnijim rečenicama i stvara vlastiti govor. Za pojavu radnje, odnosno geste i za pojavu govora od presudne je važnosti uspostavljanje odnosa u kojem neće biti stresa, straha i napetosti. Pravilan dječji razvoj i razvoj dječjeg govora moguć je samo u interakciji djece s drugim ljudima, napose relevantnim odraslim osobama (onima za koje su djeca vezana), kao i u interakciji s vršnjacima.

4. MALEŠNICE I RAZVOJ DJEČJEGA GOVORA

Malešnice su dječje pjesme pučkog izvorišta. One su vezane uz dječju igru, a uključuju i riječ i pokret. U Hrvatskoj književnosti nema puno zapisa i vrlo mali broj tekstova malešnica uvršten je u antologije hrvatske dječje književnosti. Zato je M. Crnković okarakterizirao odnos prema malešnicama u hrvatskoj književnosti kao „donekle nemaran“ (Crnković, 1998, 8) te je na temelju analize postojećih naziva za i vlastitog promišljanja predložio naziv malešnice (Crnković, 1998,10,11). Taj naziv je predložio prema riječi malešan, a osim njega predložio je i naziv pjesma ranka, prema rani. Izraz malešnice danas se koristi u najvećoj mjeri. Malešnice svih naroda imaju određena zajednička mjesta i sličnosti u izrazu. Podjela malešnica na podvrste nije jedinstveno provedena, no u literaturi se spominju podvrste malešnica: uspavanke ili uspavalice, bajalice, brojalice, razbrajalice, nabrajalice, tepalice, molitvice, pitalice, rugalice, zagonetke ili zagonetalice, pjesme za igru ili igralice za kolo, cupkalice, hincalice, izmišljalice, zamišljalice, oponašalice, dodirivalice, nagomilavalice ili nabrajalice, jezikolomice (Crnković, Težak, 2002, 157). Osim književnoumjetničke vrijednosti, malešnice imaju i fonološku strukturu koja u sebi sadrži sve glasove jezika koje djeca trebaju usvojiti (Velički,Vignjević, 2011) pa su dobar poticaj za dječji govorni razvoj.

4.1. Uloga malešnica u dječjem govornom razvoju

Djeca od najranije dobi rado oponašaju šaljive igre te igrajući se napamet uče riječi i stihove. Od treće do šeste godine djetetova života više mu nisu dovoljni samo jednostavni pokreti prstiju i jednostavni stihovi. Tada pokreti i stihovi mogu biti teži i duži, igre mogu biti dulje, a pjevanje kratkih melodija više ne predstavlja problem. Igre rukama se dijele na:igre koje se izvode samo rukama (klasične igre rukama i pljeskalice) i igre koje se izvode pomoću ruku i nekog dodatnog sredstva (igre sjena, s prstnim lutkama i igre sa špagom) (Velički, Katarinčić, 2014).

Za provođenje igara bitan je jezični aspekt kod kojeg moramo naglasiti da nije sadržan samo u tekstu, već važnu ulogu u poticanju govora kod djece uz pomoć malešnica i igara rukama ima i odgojitelj koji ih provodi, koji predstavlja govorni uzor. U praksi je potvrđeno da tekst uz igre prstima treba izgovarati polagano i vrlo izražajno. Uz pomoć jezičnog akcentuiranja treba naglasiti napete trenutke, mijenjanjem tempa govora, podizanjem i spuštanjem glasa, a radnju u tekstu moraju slijediti pokreti (Velički, Katarinčić, 2014). Igre za djecu ne smiju predstavljati prisilu, već igrivi moment i lakoću izvođenja, dopuštanje pokušaja i pogrešaka kao i nespretno izvođenje motoričkih radnji. Izvođenje pokreta prati radost i smijeh i upravo oni potiču djecu na brojna ponavljanja, a s time i na posredno uvježbavanje jezičnih konstrukcija, izgovora glasova i riječi te tečnosti govora. Na ovaj način djeca doživljavaju unutrašnje obogaćenje u smislu poticanja govora, praćenja radnje govorom i radosti koja se povezuje s govorom. Djeca tekst nauče spontano. Nikada ih ne smijemo prisiljavati da tekst ponavljaju za nama kako bi ga naučili napamet. Djeca prvo ponavljaju gestu, a stihove će zapamtiti vremenom te će oni postati unutrašnjim blagom djeteta. Malešnice i igre s prstima zauzimaju važno mjesto u pedagoškoj praksi. Imaju veliko značenje i vrijednost kao i povezanost s tradicijom i jezikom određenog kraja (Velički, Vignjević, 2011).

5. TRADICIJSKE KAJKAVSKE MALEŠNICE – PREMA KAZIVANJU ČETVERO GOVORNIKA

Nažalost, danas postoji vrlo malo zapisa kako tradicijskih kajkavskih malešnica tako i hrvatskih malešnica općenito. Hrvatske malešnice zabilježene su u nekoliko godišta Akademijine edicije *Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena*. U knjigama *Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja*; *Hrvatske narodne popijevke iz Koprivnice i okolice*; *Narodne popijevke iz Hrvatskog zagorja*, a sve u sklopu *Zbornika jugoslavenskih narodnih popijevaka* (knji.1,5,7,JAZU,Zagreb). Najveći broj malešnica skupio je Vinko Žganec u razdoblju od 1896. do 1918.godine. Kada govorimo o malešnicama kao dijelu dječje tradicijske kulture, moramo naglasiti njihovu važnost kako u očuvanju tradicije i kulture kraja tako i u njihovoj odgojno-obrazovnoj vrijednosti. S obzirom na to da se dječjem tradicijskom stvaralaštvu, pa tako i malešnicama, poklanjalo vrlo malo pozornosti ovo područje je vrlo malo istraženo i sistematizirano. Stoga su upravo ovakvi zapisi malešnica i igara prikupljeni u razgovorima s djedovima i bakama, koji se rado prisjećaju svojega djetinjstva i igara, od neizmjerne važnosti kako malešnice ne bi pale u potpuni zaborav.

Ovdje se donose malešnice prikupljene terenskim istraživanjem u Hrvatskom zagorju tijekom 2019. i 2020. godine.

Kazivači: Marija i Viktor Lojina

Supružnici Marija (rođ.1936.) i Viktor (1928.–2020.) Lojina iz Prosenika Začreetskog kazivali su recitacije, brojalice, pjesme i igre kojih se sjećaju iz svog djetinjstva.

Viktor Lojina: O školi i djetinjstvu: „Do škole v Začretju se pešačile vuru i pol po blatu, nije bile asfalta. Nije ga ni Zagrebu bile, neg kocke. Skakale se prek grab. Ja sam bil najmlajši. Bile nas je petore braće. Melji su deca stareši mlajše na brige. Poklje škole sam si pojel i išel delat. Morale se na pašu iti svinjami, purami, kravami, brati drač za živinu... Ak sam nije posluhnul, je babica hvudrila! Na putu do škole h zimsku dobu sme se prezuvalji, davalji

jedni drugomu kaput i cipele. Imelji sme pločicu. Z jedne strane su bile crte, z druge kocke. Melji sme još kanček i spužvicu i drveni tuk. Te sme sami moralji kupiti. V škole je bila vježbanka, pisanka, crtanka i krasompis. H vježbanku sme vježbalji pisati. H pisanke se vidle e dobre pišeme. A u krasompisu je morale biti na miljimeter napisane! Te je bile h škole h ormaru. I h subotu se išle školu. Obavezne saki dan osim nedelje. Z škole sme išlji doma po dva, dok sme se nije razišlji. Kad sme štreku prešlji onda sme se znalji i potučl. A ak slučajne nijesme ljepe išlji, učitelj je znal. Već te je drugi dan zval kak si se ponašal –„Do te je tak vučil? E te roditelji doma tak vučiju ilji te mi h škole tak vučime?“- Deca kak deca radi sme se igralji. Nijesme imelji sega toga ke deca denes maju. Dok sme na paše bilji neke na zemlje delalji furt sme si našlji neke za igrati. Bila je igra kad si zemeš pet kamene. Jenoga hitiš h zrak, drugoga zemeš i ovoga hloviš. I tak se jen hiče a drugi se pobiraju dok se si ne pobereju. Bila je i igra *Jakobe gde si*. Jenomu sme zavezalji oči i on je nas druge teri sme bežalji po dvorišču ilji njiva moral hloviti, a mi sme ga zazavalji „Jakobe gde si“ i dražilji ga. Kad hloviš, moral si pogoditi koga si hlovil. Jena igra se zove *Rihtare tirati*. Sedneš si i prigneš glavu i nešči te pukne, hvudri, a ti moraš pogoditi gdo te je hvudril. Ak pogodiš ide drugi na tvoje meste. Iste tak sme i špekuljice tiralji h jamu tera je bila napravljena i te sme reklji da sme se *Špekulalji*. *Kopćanje* je bila igra gde sme gumbe hitalji h zid i gumb se odbije i tak sme si hitalji- trebaju dojtj jen bljizu drugomu. Igralji sme se i *Školanja*. Napravilji sme šest polja. Hital se kamenček i skakale se po poljima. Niseme smelji stati na crtu niti van. Posebne su se igrale pucke, a posebne dečeci.“

Marija Lojina: O školi i djetinjstvu: „ Ja sam zrasla h Maclju. Kak i sigde bila nas je puna hiža dece. Radi sme se igralji, alji sme i pune morali delati i pomagati na zemlje. Najgorše mi je bile gda su se deca išlji igrat i ja bi se bila z njimi igrala. Onda sam imjela negde sedem, osemljet. A ja sam pak morala čuvati od susede malu pucicu dok su oni neke delelji, a i ja sam još mala bila. Rekla je da bu mi haljinu za te zašila. I zašila je, same mi je bila i zela tu haljinu i onda sam se jake plakala. Toga se zmisljim kak denes. Tak je bile, siromaštve je bile i za neke druge im je trebala ta haljinica pak su mi ju zelji. Bez obzira ne te ipak sme mi deca bilji veselji. Znam da mi je najdraže bile kad nas je nehči koval. Mama, tata, babica ilji dedek. Hvečer većinom gda je posel

bil gotov. Nogu su nam prijelji i glumilji kak da potkivaju. Prve su počistilji nogu (lagano se prstima prelazilo po stopalu). Onda su zabijalji čavlje (s prstom su pritiskali razne dijelove stopala) i govorilji tuj čavelj, tuj kljinec. Gda su se zabilji trebale je potkovu porašpati, tuj sme se furt jake smeljalji jer nas je te po tabanu žugljale (sa svim prstima, noktima prelazilo se preko cijelog stopala).“

Igra: Na čriješnje

Odrasli: De si je?

Dijete: Na čriješnje.

Odrasli: Ke gore djelaš?

Dijete: Berem čriješnje.

Odrasli: Budeš i mene ke dal?

Dijete: Ne bum.

Odrasli: Pazi, denes ti je mlada nadeljica, skljiška kitica, mogel bi se posmeknuti i pasti!

Objašnjenje igre: Odrasla osoba je u ležećem ili poluležećem položaju sa savijenim koljenima, a dijete sjedi na osobi naslonjeno na njezina koljena. Na kraju igre odrasla osoba izravna koljena i dijete „padne“.

Igra: Rinčice taljim

Objašnjenje igre: Djeca su sjela u krug i prvo je dijete u sakupljenim rukama (dlanovima) imalo kamenčić ili gumbić. Predmet koji su imali predavali su iz ruke u ruke pritom izgovarajući „Rinčice taljim“. Jedno dijete nije predalo dalje predmet nego ga je ostavilo u svojim rukama, ali su svejedno do kraja kruga „predavali“ predmet i izgovarali riječi. Sa strane je stajalo jedno dijete i promatralo, te je cilj bio da pogodi tko nije dalje predao „rinčice“. Ako je dijete pogodilo kod koga su „rinčice“ ostale, zamijenili su mjesta.

Rugalice, brojalice, pošalice:

„Ove sme jen drugomu govorilji gda sme se posvadilji i gda je nehči furt hodil tužit.“

*Tužibaba Reza,
dobi komad mesa,
tuži još, tuži još,
pa si kupi stari koš!*

„Te sme mi pucke govorile dečecem teri su bilji Jure.“

*Jura pura pik puran,
zutra ti je imendan!*

„Te sme znalji brojiti gda sme se skrivača štelji igrati ilji lovice a nisme se moglji dogovoriti gdo bu pervi lovil.“

*Tri mesara buhu klala,
buha sim, buha tam,
ipak im je vušla van!*

*Enci benci na kamenci,
Troja vrata zakručata,
Eri keri muzikeri,
An ban kapelan
Ec, pec zec
Pusti decu škole van.*

*Elem, belem bumba risa,
Sisa guta tala risa,
An ban tulipan
sada ide jedan van.*

*Jen, dva do neba
Tri, četiri po sekiri
Pet, šest bi će ples
Sedam, osam do pol osam
Devet,deset ti si malji črni pesek.*

*A, be, ce, de mačka prede
Preko plota miša špota
Miš se skrije, pa se smije
Ha, ha, ha, ha,ha!*

„Hvečer nam je babica tak znala rukicu zejti i onda prst po prst kak masirati i povjedati.“

*Stari paljec kruha prosi,
Kažiprst ga doma nosi,
Srednji šuti jer se ljuti,
Što prstenjak sve izjeda,
A malome ništa ne da.*

Kazivačica: Ivanka Pem

Rođena 1939. godine, iz Svetog Križa Začretja. Rekla je neke brojalice, rugalice, poštapalice, pitalice kojih se sjeća i pričala o životu i igrama svog djetinjstva.

„Pucke su si vrteke delale i bebice si rihtale i igrale se. Za Božić se pod stol slama metala i deca su se nutre koturalji i kvokali, z šale. Za Nove ljete deca su od hiže do hiže išlji čestitati, te smerekli da se za polazare išle i za te sme jabuke dobilji. Za Vuzem su muži i dečeci pucalji i krijese delalji. Če je snjeg opal onda sme se sanjkalji i grudalji. Pucice su "Štrofale". S perstem sme na zemlje napravilji mrežu i nutre se hitalštrof- komad kamena ilji črijepa i nije

smel van opasti. Če je van opal, onda si ispal z igre. Starci su bosí hodilji negda, a i deca. Bosi su k meše išlji, a i h školu. Dok su deca bilji malji melji su same haljuticu, haljice. Kad se zraslji dečeci su hlačice melji, su im se šivale. Si su jelji z jene posudice, ali većinom su deca zestrani melji svoju posudice s tere su jelji.“

„To su deca govorila, to smo se mi doma nahčilji. Kad sme se skrivača igralji, prve smeh krug stalji i brojilji se.“

En ten tina

Sava raka tina

Sava raka tika taka

Bije baje bu!

„Ovu su nas iste doma nahčilji ke sme se za skrivača brojilji.“

Ena pena peničice

Bukova je zdjeličice.

Žaljec, paljec,

Navijač, na kotač.

Beži, beži

Divlji vrapečk

Tam daljeko van!

Kazivačica se sjeća jedne pitalice, ali se ne sjeća odgovora. Njezina kći govori da se radi o snježnoj lavini.

Pitalica: Šum, šumi

Grom, grmi

Z bijeloga grada

Baba beži!

„Ovak sme decajen drugoga zafrkavalji i furt se na kraju posvadilji. Te je bila uvreda nekog tak zafrkavati.“

Digu, digu zajca

Baba peče jajca,

Zajec ima belu rit

Piši Anu (ime osobe kojoj se govorilo) v rit!”

Kazivačica Marija Grozaj

Rođena 1938. iz Donje Pačetine sjeća se slijedećih brojlica, pjesama, rugalice.

Sunce sija truba svira

Mene doktor vizitira

Pa me pita što mi fali

Meni fali šešir mali

U šeširu litra mlijeka

To je moja apoteka.

Romarice

Roma,roma, romarice,

Dajte nam gibanice,

Lani ste nam obećali

Da nam bute ljetes dali.

Dečko i puca

Dečko i puca zaljubljeni par,

Kad se buju vjenčali dobit ćeju dar.

Puca će dobiti vrećicu bombona,

A dečko će dobiti gaće od betona.

Išla baba

*Išla baba po večeru,
Resku župu u tenjeru.
Zljejala ju je na se,
Zgledela je kej prase.*

En ten tini

*En ten tini,
Sava raka tini,
Sava raka tika taka,
Bija baja buf!
Trif, traf, truf!
Baba peče kruh!
Kruh je trdi,
Baba prdi.
Kruh je friški,
Deda piški.*

Napomena: Sve kazivače sam tražila da otpjevaju pjesme koje su se nekad pjevale, no uglavnom se više ne sjećaju kako ide melodija. To je jedan od pokazatelja kako vrijedni dijelovi naše kulturne baštine polako nestaju.

6. PRIKAZ AKTIVNOSTI OBRADJE TRADICIJSKIH KAJKAVSKIH MALEŠNICA U VRTIĆU

Aktivnosti obrade/usvajanja dječjih tradicijskih kajkavskih malešnica provedene su u Dječjem vrtiću Sveti Križ Začretje, u mlađoj odgojnoj skupini *Žabice*.

Svrha odgojno-obrazovnih aktivnosti bila je stvaranje pozitivne slike o tradicijskim igrama svojega kraja, upoznavanje kulturne baštine zavičaja te poticanje jezičnoga razvoja.

Aktivnosti su se provodile po svim centrima dnevnog boravka kao i na dvorištu.

Za aktivnosti su bili potrebni kamenčići, gumbići, špekule, drvene tradicijske igračke, krede, odnosno komadići cigle.

U aktivnostima su sudjelovala sva djeca i odgojiteljica, a provedene su tijekom cijelog tjedna, prateći interes djece.

Središnje aktivnosti provodile su se na tepihu gdje su djeca sjedila ili stajala u krugu (ovisno o igri koja se igrala). Dio aktivnosti provodio sena dvorištu.

U aktivnostima su korištene sljedeće malešnice:

- brojalice: *Elem belem, Enci benci, Tri mesara, Ena pena peničice, En ten tina, Jedan dva do neba*
- igra prstima: *Stari paljec*
- igre: *Na čriješnje, Špekulanje, Kopčanje, Štofanje, Školica, Jakope, gde si*

Tijek aktivnosti: Aktivnosti su se provodile u skupini tijekom cijelog tjedna. Za vrijeme jutarnjeg okupljanja ponuđene su djeci drvene tradicijske igračke, izrada lutkica kakve su nekad djeca imala za igru, pletenje kitica – frizure kakve su nosile djevojčice te igre *kopčanje* i *špekulanje*. Ponuđene su im i knjige s tradicijskim prikazima kao i slike kako su živjeli naši stari. Odgojiteljica je govorila tradicijskim kajkavskim narječjem, što je djeci isprva

bilo smiješno te su ispitivali zašto tako govori. Primijetili su i malo drugačije igračke u sobi. Objasnila im je da će se ovaj tjedan igrati kao što su se igrali „naši stari“ – odgojiteljici baka i djed, njihove prabake i pradjedovi. Ubrzo su i oni počeli sve više govoriti kajkavskim narječjem jer se njime puno koriste kod kuće. Svima su bile zanimljive igre i željeli su ih isprobati. Čim je odgojiteljica sjela na tepih većina djece se okupila oko nje i rado su slušali priče o životu nekada. Teško im je bilo zamisliti život bez interneta, televizije, trgovina te su postavljali puno pitanja kako su mogli živjeti bez toga. Rado su gledali slike i zanimljiva im je bila odjeća (narodne nošnje).

Prvi dan je jutarnji krug započeo pričom o životu nekada i dogovorom da će se djeca tijekom tjedna također igrati kao nekada. Igrali su igru *Rinčice taljim*, a pomoću brojalice *Elem belem* odabrali su tko prvi predaje „rinčicu“. Kasnije su razbrajali prstiće razbrajalicom *Stari paljec*. Jedna je djevojčica rekla da i njoj djed doma tako masira prstiće. Na dvorištu su igrali igru *Jakope, gde si* u koju su se uključila i djeca iz starije odgojne skupine. Prvo su igrali na način da su djeca stajala u krugu i Jakop je morao pogoditi do koga je došao, a kasnije su se djeca razbježala po dvorištu, pa je Jakop morao tražiti djecu.

Drugi su dan djeca sama došla ispitivati koju će igru danas naučiti. Igrali su igru *Na čriješnje*, a brojalicom *Elem belem* odabrali su tko će prvi biti na trešnji. Ova igra bila im je jako zabavna i interes za nju je dugo trajao. Svi su htjeli sudjelovati. U krugu na tepihu još sena zahtjev djece brojalo *Enci benci, Tri mesara, Ena pena peničice, En ten tina* koja im je bila poznata jer se malo razlikuje od brojalice koju oni danas broje i *Jedan dva do neba* koja im je također bila poznata. Vani su se igrali *Školice i Štrofati*.

Rezultat provedenih aktivnosti: Djeca su pokazala velik interes za igre i aktivnosti koje su im bile ponuđene. S obzirom na to da im je sve bilo novo, rado su se uključivali i svi su željeli isprobati igre i sudjelovati u njima. Velik interes bio je za priče iz života naših starih. Jako im se sviđalo što su mogli govoriti kajkavskim narječjem i tu su se puno smijali. Nakon isprobavanja svih igara po sobi dnevnog boravka vidjelo se da su se dječaci više igrali *Špekulanja* i *Kopčanja*, dok su djevojčice više vremena provodile u igri s lutkicama koje su izrađivale i u slaganju kućica od drvenog namještaja. Pri izradi lutkica svi su

tražili pomoć jer im je bilo teško vezivati konce i vrpce. Djevojčice su se rado uređivale tražeći da im odgojiteljica plete pletenice, a već treći dan većina ih je došla s pletenicama napravljenima kod kuće. Sami su počeli izmišljati rime i često su tražili još koju igru. Najdraže im je bilo na strunjači igrati igru *Na čriješnje*. Na dvorištu su se rado igrali *Jakope, gde si, Školice* i *Štrofati*. Tu su sami počeli smišljati i crtati oblike koje su trebali pogoditi kamenčićem.

Radeći osvrst na tjedan proveden u aktivnosti s tradicijskim kajkavskim malešnicama došla sam do zaključka kako bi se u svakodnevnom odgojno-obrazovnom radu trebalo puno više koristiti ovakvim igrama. Djeca ih jako vole i rado sudjeluju u njima. Malešnice potiču i njihovu maštu jer sami smišljaju nove riječi i rime. Također, s obzirom na dob djece može ih se koristiti od najranije dobi pa sve do polaska u školu. Prvo se koriste jednostavne malešnice, tapšalice i uspavalice, a kasnije one duže i teže što i djeca sama traže. Malešnice bez sumnje pozitivno djeluju na razvoj dječjega govora kroz igru i veselje. Jako dobro povezuju razvoj govora i motorike, što se jedno bez drugog ne može razvijati. Danas postoji puno malešnica koje odgojiteljima omogućuju kvalitetan rad na razvoju govora s djecom od najranije dobi. Od neizmjerne je važnosti u radu, s obzirom na njegovanje i očuvanje baštine kraja u kojem se živi, rabiti i tradicijske malešnice jer njima djeca uče o svojoj baštini i tradiciji i doprinosi se očuvanju te baštine.

7. ZAKLJUČAK

Razvoj govora kod ljudi smatra se temeljem preživljavanja ljudske vrste. Nevjerojatno je kako novorođenče od svog rođenja, pa do treće godine svog života gotovo u potpunosti ovlada složenim sustavom kao što je govor. To je dio koji je vrijedan divljenja i stoga ne čudi što je predmet istraživanja brojnih istraživača. Razvoj govora složen je proces i razvija se prema određenim zakonitostima. Osnovna podjela tijeka govornoga razvoja razlikuje dvije faze, predverbalno razdoblje (do pojave prve riječi, odnosno rečenice) te verbalno razdoblje (od pojave prve riječi/rečenice do automatizacije govora do koje dolazi oko desete godine). Osim zakonitosti pri razvoju dječjega govora, uvijek treba imati na umu da je svako dijete individua za sebe, pa su odstupanja od uobičajenog tijeka razvoja moguća. Djetetu su prvi i najvažniji uzor za ovladavanje govorom roditelji koji s njim komuniciraju od rođenja. Danas djeca od najranije dobi borave u odgojno-obrazovnim ustanovama pa i odgojno-obrazovni djelatnici, odgojitelji, također preuzimaju važnu ulogu u procesu razvoja dječjeg govora. Zbog promijenjenog načina života i sve više vremena provedenog pred televizijskim ekranima, mobitelima i sličnim elektronskim napravama, a sve manje vremena provedenog u razgovoru, puno djece ima probleme s govorom. To je razlog zbog kojeg sve više pažnje treba posvetiti aktivnostima vezanima uz razvoj govora. Malešnice kao igre s pokretom i govorom dobre su za poticanje razvoja govora. Govor i pokret (motorika) razvijaju se usporedno pa su malešnice izvrstan poticaj kako jednom tako i drugom segmentu djetetova razvoja. Zbog ritmičnosti, rime i lakoće ponavljanja djeca ih rado izvode. Često i sama smišljaju svoje rime i riječi, a sve to pozitivno djeluje na razvoj dječjega govora.

Predmet ovog rada, osim načina na koji se razvija dječji govor, bio je i istraživački dio vezan uz kajkavske malešnice. Zapisani su tekstovi koji su prikupljeni u Krapinsko-zagorskoj županiji, točnije u Svetom Križu Začretju s bližom okolicom. Nevjerojatna je razlika u igrama i načinu govora nekad (dvije generacije unazad) i danas. Provedena aktivnost u vrtiću s tradicijskim kajkavskim malešnicama, bez obzira na različiti način života, privukla je veliku pažnju i interes djece. Svi su se rado okupljali i igrali, tražili da se igre ponavljaju, a i spontano ih kasnije koristili u samostalnoj igri smišljajući svoje

riječi i rime. Osim pozitivnog utjecaja koje malešnice imaju na razvoj dječjega govora, one, posebno tradicijske malešnice kraja u kojem djeca žive, imaju i važnu ulogu u upoznavanju djece s baštinom i negdašnjom dječjom kulturom. One su čuvari baštine i izvrsni poticatelji jezičnoga razvoja stoga zaslužuju posebno mjesto u odgojno-obrazovnom procesu.

LITEARTURA

1. Crnković, M. (1998). *Hrvatske malešnice: dječje pjesme pučkog izvorišta ili podrijetla*, Zagreb: Školska knjiga
2. Crnković, M., Težak, D., (2002). *Povijest hrvatske dječje književnosti od početka do 1955. godine*, Zagreb: Znanje
3. Kovačević, M. (1996). *Pomaknute granice ranoga jezičnoga razvoja: okvir za novu psiholingvističku teoriju*, U: *Suvremena lingvistika*, 1-2 (1996), 41-42; 309-318
4. Kuvač, J., Palmović, M. (2007). *Metodologija istraživanja dječjega jezika*. Zagreb: Naklada Slap
5. Ljubešić, M. (ur.) (1997). *Jezične teškoće školske djece*. Zagreb: Školske novine
6. Matijević, K. (2019). *Progovorimo lako, pokaži mi kako!* Zagreb: Planet Zoe d.o.o.
7. Posokhova, I. (1999). *Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece*. Zagreb: Ostvarenje
8. Posokhova, I. (2005). *Izgovor: kako ga poboljšati. Rad na razvijanju pravilnog izgovora glasova u djece*. Zagreb: Ostvarenje
9. Stančić, V., Ljubešić, M., (1994). *Jezik, govor, spoznaja*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada
10. Starc, B., Čudina-Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B., Letica, M. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga
11. Spencer, A. R. (2001). *Temelji psihologije*. Jastrebarsko: Naklada Slap
12. Škarić, I. (1988). *Govorne poteškoće i njihovo uklanjanje*. Zagreb: Mladost
13. Vasta, R., Haith, M. M., Miller, S. A. (1998). *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap
14. Velički, V., Katarinčić, I. (2014). *Stihovi u pokretu. Malešnice i igre prstima kao poticaj za govor*. Zagreb: Alfa d.d.
15. Velički, V., Vignjević, J. (2011). *Uloga malešnica u razvoju govora djece predškolske dobi*. U: *Redefiniranje tradicije: dječja književnost*,

suvremena komunikacija, jezici i dijete/ Redefining Tradition: Children's Literature, Contemporary Communication, Languages and Children. Ur. Bežen, A., Majhut, B. Str. 503-511. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i ECNSI

16. Žganec, V. *Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja; Hrvatske narodne popijevke iz Koprivnice i okolice; Narodne popijevke Hrvatskog zagorja*, u: Zbornik jugoslavenskih narodnih popijevaka, knji. 1,5,7, JAZU, Zagreb (1924-1962)

ZAHVALA

Ovaj rad posvećujem svojoj obitelji, suprugu Petru i djeci Iliji i Magdaleni. Zahvaljujem im na pruženoj podršci, strpljenju, razumijevanju i savjetima koje su mi davali tijekom studija. Hvala im na vremenu koje su mi darovali kako bih uspješno završila studij.

Veliko hvala i mojoj mentorici doc. dr. sc. Jeleni Vignjević na stručnom vodstvu i pomoći pri izradi diplomskog rada.

Izjava o izvornosti diplomskog rada

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada i da se u njegovoj izradi nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)